

الله اعلم
الرحمن

١٥٨٦٣٢ - ٢٠٢٦٣٣٨



دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

اثرات آزادسازی اقتصادی بر شکاف‌های جنسیتی دستمزد در ایران

(۱۳۸۶-۱۳۷۴)

استادان راهنما:

دکتر سید کمیل طیبی

دکتر کریم آذربایجانی

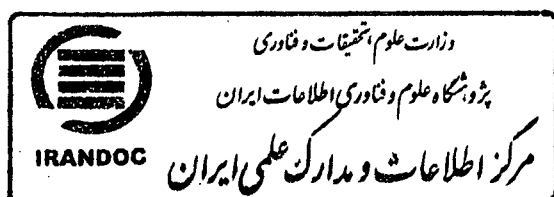
استاد مشاور:

دکتر مصطفی عمادزاده

پژوهشگر:

سارا طاعتی

مهر ماه ۱۳۸۹



۱۵۸۶۳۲

۱۳۹۰/۳/۱۶

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.



دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی خانم سارا طاعتی
تحت عنوان:

اثرات آزادسازی اقتصادی بر شکافهای جنسیتی دستمزد در ایران (۱۳۸۶-۱۳۷۴)

در تاریخ ۸۹/۷/۳ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

امضا
امضا

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر سید کمیل طیبی با مرتبه ی علمی دانشیار

۲- استاد راهنمای پایان نامه دکتر کریم آذربایجانی با مرتبه ی علمی دانشیار

امضا
ممنوع

۳- استاد مشاور پایان نامه دکتر مصطفی عمادزاده با مرتبه ی علمی استاد

امضا

۴- استاد داور داخل گروه دکتر سعید صمدی با مرتبه ی علمی استادیار

امضا
ممنوع

۵- استاد داور خارج از گروه دکتر عبدالعلی منصف با مرتبه ی علمی استادیار

۱۳۹۰/۳/۱



پاس پروردگار را که توانایی فراگیری علم و دانش را عطا فرمود

امکان استعاده از تجربیات و راه‌نمایی اساتید و صاحب نظران نعمت بزرگی است که موجبات تحقیق و پژوهش را فراهم

می‌سازد.

بنده نیز در انجام پژوهش حاضر از این نعمت بهره‌مند گشته و توانستم از یاری و مساعدت این بزرگواران استعاده نمایم.

مشکر و سپاس خود را از جناب آقای دکتر سید کمال طیبی و جناب آقای دکتر کریم آذیمایجانی استادان گرانقدر راه‌نما و جناب

آقای دکتر مصطفی عاودزاده استاد محترم مشاور که راه‌نمایی این پژوهش را پذیرفتند، ابراز می‌دارم.

تقدیم بہ:

پدر و مادر عزیز و گرانقدرم

چکیده

در سال‌های اخیر بهبود وضعیت زنان در جوامع و ایجاد شرایط برابر و دور از تبعیض برای آن‌ها جهت تحقق عدالت اجتماعی اهمیت بسیاری یافته است. شکاف دستمزدی زن و مرد در بازار کار، یکی از مهم‌ترین تبعیض‌هایی است که علیه زنان رخ می‌دهد. لذا شناخت و تحلیل صحیح عوامل تعیین کننده و تأثیر گذار بر شکاف جنسیتی دستمزد می‌تواند به اقدامات دولت‌ها جهت کاهش آن یاری نماید. علاوه بر این، سیاست‌های تعدیل اقتصادی دولت‌ها بر بسیاری از متغیرهای کلان اقتصادی تأثیر گذار و منشاء تغییرات بسیاری در بازارها بخصوص بازار کار بوده است. آزادسازی‌های اقتصادی می‌توانند با افزایش رقابت شکاف جنسیتی دستمزد را تحت تأثیر قرار دهند، زیرا افزایش رقابت در بازار کار منجر به افزایش بهره‌وری، دستمزد و کاهش تبعیض علیه نیروی کار می‌گردد. در این خصوص، مطالعات بسیاری در زمینه‌ی اثرات این سیاست‌ها بر نابرابری‌های موجود در بازار کار، بخصوص اثرات جهانی شدن و آزادسازی‌های اقتصادی بر دستمزد و بهره‌وری نیروی کار زن و مرد، صورت گرفته است.

بدین ترتیب با توجه به اهمیت آثار سیاست‌های آزادسازی اقتصادی بر وضعیت شغلی زنان در بازار کار، در این تحقیق سعی شده است به تأثیر گذاری سیاست‌های آزادسازی تجاری، آزاد سازی سرمایه، جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی و یکسان سازی نرخ ارز تحت عنوان سیاست‌های آزادسازی اقتصادی بر کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در قالب یک الگوی اقتصاد سنجی پرداخته شود. پایه‌ی نظری این الگو بر اساس چارچوب شکاف جنسیتی دستمزد اوزاکا - بلیندر (۱۹۷۴) و دوره‌ی زمانی مورد نظر از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۶ تدوین شده است. نتایج تجربی با برآورد ضرایب الگو به روش داده‌های تابلویی و تابلویی پویا و با استفاده از نرم افزار *Stata 11* و *Eveiws 6* بدست آمده و سپس تحلیل شده‌اند. نتایج بدست آمده بر اثرات متفاوت سیاست‌های آزادسازی اقتصادی بر شکاف جنسیتی دستمزد دلالت دارد. بر اساس این نتایج، سیاست‌های آزادسازی تجاری و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی علاوه بر افزایش دستمزدهای زنان و مردان، شکاف جنسیتی دستمزد را نیز کاهش می‌دهد. در مقابل، سیاست آزادسازی سرمایه منجر به کاهش دستمزدهای زنان و مردان و افزایش شکاف جنسیتی دستمزد می‌گردد. همچنین سیاست یکسان سازی نرخ ارز علی‌رغم افزایش دستمزد زنان و مردان و بهبود دستمزدهای زنان در دوره‌ی مذکور، شکاف جنسیتی دستمزد را افزایش می‌دهد.

کلید واژه‌ها: آزادسازی اقتصادی، آزادسازی تجاری، آزادسازی سرمایه، یکسان سازی نرخ ارز، جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، مدل اوزاکا- بلیندر، شکاف جنسیتی دستمزد

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱- مقدمه ۱
- ۲-۱- شرح و بیان مسأله ی پژوهشی ۲
- ۳-۱- اهمیت و ارزش تحقیق ۴
- ۴-۱- اهداف تحقیق ۵
- ۵-۱- فرضیه های تحقیق ۶
- ۶-۱- روش تحقیق ۶
- ۱-۶-۱- نوع مطالعه و روش بررسی فرضیه ها و یا پاسخگویی به سوالات ۶
- ۲-۶-۱- ابزار گرد آوری داده‌ها ۶
- ۳-۶-۱- ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها ۷
- ۴-۶-۱- جامعه‌ی آماری ۷
- ۷-۱- واژه‌های کلیدی ۷

فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع

- ۱-۲- مقدمه ۱۰
- ۲-۲- ابعاد نظری تبعیض جنسیتی ۱۱
- ۱-۲-۲- نظریه‌های نابرابری جنسیتی در بازار کار ۱۵
- الف- نظریه‌های نئوکلاسیک ۱۵
- ب- نظریه‌های تجزیه شدن بازار کار ۱۵
- ج- نظریه‌های جنسیتی ۱۶
- ۲-۲-۲- جهان سوم و تبعیض جنسیتی ۱۷
- ۳-۲- شکاف جنسیتی دستمزد ۱۷
- ۴-۲- آزاد سازی اقتصادی، مفهوم، انواع و آثار آزادسازی اقتصادی ۱۹
- ۱-۴-۲- آزادسازی تجاری ۲۱
- الف- شاخص‌های آزادسازی تجاری ۲۲
- ۲-۴-۲- نرخ ارز و سیاست یکسان سازی ۲۵

الف-یکسان سازی نرخ ارز.....	۲۵
۲-۴-۳- آزاد سازی سرمایه.....	۲۷
الف- شاخص‌های کنترل و آزادسازی سرمایه.....	۲۸
۲-۴-۴- جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۳۰
۲-۴-۵- آزادسازی‌های اقتصادی در ایران.....	۳۳
الف- آزادسازی تجاری در ایران.....	۳۵
ب- یکسان سازی نرخ ارز در ایران.....	۳۶
ج- سرمایه گذاری در ایران.....	۳۸
۲-۵-۵- آزادسازی اقتصادی و تبعیض جنسیتی.....	۳۹
۲-۶-۶- مروری بر مطالعات انجام شده.....	۴۲
۲-۵-۱- مطالعات داخلی.....	۴۲
۲-۵-۲- مطالعات خارجی.....	۴۵
۲-۷-۷- خلاصه و جمع بندی.....	۴۸

فصل سوم: روش تحقیق

۳-۱- مقدمه.....	۵۰
۳-۲- ارائه الگوی تحقیق.....	۵۱
۳-۲-۱- مزیت‌ها و معایب روش اوزاکا - بلیندر.....	۵۶
۳-۳- معرفی متغیرهای الگو.....	۵۷
۳-۳-۱- شکاف جنسیتی دستمزد.....	۵۷
۳-۳-۲- بهره وری نیروی کار.....	۶۲
۳-۳-۳- آزادسازی اقتصادی.....	۶۷
الف- آزادسازی تجاری.....	۶۷
ب- آزاد سازی سرمایه.....	۷۲
ج- سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۷۵
د- یکسان سازی نرخ ارز.....	۷۶
۳-۴-۴- اطلاعات و داده‌های آماری.....	۷۸

۷۹.....	۵-۳ روش تخمین : رهیافت داده‌های تابلویی (Panel Data)
۸۱.....	۳-۵-۱ مدل داده‌های تابلویی پویا (Dynamic Panel Data) با بکارگیری روش GMM
۸۲.....	۳-۶ محدودیت‌های آماری تحقیق
۸۲.....	۳-۷ خلاصه و جمع بندی فصل

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل الگو

۸۳.....	۴-۱-۱ مقدمه
۸۴.....	۴-۲-۲ آزمون مانایی متغیرهای الگو
۹۰.....	۴-۳-۳ نتایج برآوردی
۹۰.....	۴-۳-۱-۱ حالت اول
۹۴.....	۴-۳-۲-۲ حالت دوم
۹۷.....	۴-۳-۳-۳ حالت سوم
۱۰۰.....	۴-۳-۴-۴ حالت چهارم
۱۰۳.....	۴-۴ تحلیل نتایج برآوردی به روش تابلویی پویا
۱۰۴.....	۴-۵ خلاصه و جمع بندی

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۰۵.....	۵-۱-۱ مقدمه
۱۰۶.....	۵-۲-۲ نتیجه گیری
۱۰۹.....	۵-۳-۳ پیشنهادها و توصیه‌های سیاستی
۱۱۲.....	۵-۳-۱-۱ پیشنهادهایی برای مطالعات آینده
۱۱۳.....	پیوست ها
۱۳۶.....	منابع و مآخذ

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۵۹ ... ۷۴-۸۶	جدول ۳-۱- میانگین دستمزدهای زنان و مردان در صنایع تولیدی ایران طی سال‌های ۸۶-۷۴ ... ۵۹
۸۵	جدول ۴-۱- نتایج آزمون لوین، لین و چو (<i>LLC</i>)
۸۶	جدول ۴-۲- نتایج آزمون ایم، پسران و شین (<i>IPS</i>)
۸۷	جدول ۴-۳- نتایج آزمون برتونگ (<i>B</i>)
۸۸	جدول ۴-۴- نتایج آزمون فیشر (<i>ADF</i>)
۸۹	جدول ۴-۵- نتایج آزمون فیشر (<i>PP</i>)
۹۱	جدول ۴-۶- نتایج برآورد معادلات دستمزد زنان و مردان به روش اثرات ثابت (حالت اول)
۹۴	جدول ۴-۷- آزمون‌های واریانس همسانی و ضریب لاگرانژ بروش - پاگان
۹۵	جدول ۴-۸- نتایج برآورد معادلات دستمزد زنان و مردان به روش اثرات تصادفی (حالت دوم)
۹۷	جدول ۴-۹- نتایج آزمون واریانس همسانی (<i>LR</i>) و ضریب لاگرانژ بروش - پاگان
۹۸ ..	جدول ۴-۱۰- نتایج برآورد معادلات دستمزد زنان و مردان به روش اثرات تصادفی (حالت سوم) ..
۱۰۰	جدول ۴-۱۱- نتایج آزمون واریانس همسانی (<i>LR</i>) و ضریب لاگرانژ بروش - پاگان
۱۰۱	جدول ۴-۱۲- نتایج برآورد معادلات دستمزد زنان و مردان به روش اثرات تصادفی (حالت چهارم) ۱۰۱

فهرست شکل‌ها

صفحه

عنوان

- شکل ۳-۱- شکاف جنسیتی دستمزد در کل صنایع تولیدی ایران ۶۰
- شکل ۳-۲- شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران به تفکیک *ISIC* ۶۲
- شکل ۳-۳- بهره وری شاغلین مرد در صنایع تولیدی ایران به تفکیک *ISIC* ۶۵
- شکل ۳-۴- بهره وری شاغلین زن در صنایع تولیدی ایران به تفکیک *ISIC* ۶۵
- شکل ۳-۵- بهره وری شاغلین زن در کل صنایع تولیدی ایران ۶۶
- شکل ۳-۶- بهره وری شاغلین مرد در کل صنایع تولیدی ایران ۶۶
- شکل ۳-۷- آزاد سازی تجاری برای کل صنایع تولیدی ایران (سهم مجموع تجارت از تولید) ۶۸
- شکل ۳-۸- آزاد سازی تجاری به تفکیک صنعت (سهم تجارت از تولید) ۶۹
- شکل ۳-۹- آزاد سازی تجاری به تفکیک صنعت (سهم واردات از تولید) ۷۰
- شکل ۳-۱۰- آزاد سازی تجاری به تفکیک صنعت (سهم صادرات از تولید) ۷۱
- شکل ۳-۱۱- آزاد سازی حساب سرمایه برای کل صنایع تولیدی ایران (شاخص: *KAOPEN*) ۷۴
- شکل ۳-۱۲- سرمایه گذاری مستقیم خارجی (متغیر جریان) ۷۶
- شکل ۳-۱۳- نرخ ارز واقعی ایران ۷۷

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

رفاه، احساس ارزش مندی و آسایش زنان همواره از مهم‌ترین دغدغه‌های دولت‌ها بوده است. همچنین از آن جایی که سیاست‌های اعمال شده از سوی دولت‌ها می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله بازار کار و وضعیت زنان شاغل داشته باشند، در این تحقیق به بررسی تأثیر سیاست‌های آزادسازی اقتصادی اعمال شده از سوی دولت بر میزان دستمزد زنان و اختلاف دستمزدی آن‌ها با مردان پرداخته خواهد شد. در این پژوهش مراد از آزادسازی اقتصادی، آزادسازی تجاری، آزادسازی سرمایه، جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی و یکسان سازی نرخ ارز است. آزادسازی اقتصادی موجب افزایش رقابت میان بنگاه‌ها در سطوح خرد صنعتی می‌گردد. طبق نظریه‌های موجود، بنگاه‌های تبعیض‌گرا در نتیجه این رقابت مجبور می‌شوند از تبعیض خود بکاهند در غیر اینصورت ممکن است از بازار خارج گردند. هدف این تحقیق پاسخ‌گویی به این سوال است که آیا آزادسازی اقتصادی می‌تواند موجب کاهش شکاف جنسیتی دستمزد گردد یا خیر؟ برای دستیابی به این منظور در فصل حاضر به کلیات تحقیق در این زمینه پرداخته شده است. شرح و بیان مسئله‌ی پژوهشی، بخش (۱-۱)، اهمیت و ارزش تحقیق، بخش (۱-۳)، اهداف و فرضیه‌های تحقیق، بخش‌های (۱-۴) و (۱-۵)، روش تحقیق بخش (۱-۶)، و ارائه‌ی توضیحی در مورد واژگان کلیدی، بخش (۱-۷)، اجزای این فصل را تشکیل می‌دهند.

۱-۲- شرح و بیان مسأله ی پژوهشی

بی تردید زنان بخش مهمی از جمعیت نیروی کار را تشکیل می‌دهند و رفاه، آسایش، احساس ارزشمندی و امنیت شغلی آن‌ها بر رشد و ارتقاء جامعه تاثیر به سزایی دارد. روشن است که دستمزدهایی بدون تبعیض و متناسب با بهره‌وری به بهبود موارد فوق کمک خواهد کرد. یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در بازارها همواره مورد توجه اقتصاددانان قرار می‌گیرد، تفاوت دستمزد زنان با مردان است. در اکثر جوامع بنا به دلایل متفاوت، زنان دریافتی کمتری از مردان دارند. در تئوری سرمایه انسانی تنها زمانی تبعیض علیه زنان قابل توجیه است که نیروی کار زن بهره‌وری پایین‌تری از نیروی کار مرد داشته باشد. یکی از مهم‌ترین عوامل، اعمال تبعیض توسط کارفرما است که می‌تواند برانگیخته‌ی تصور او از ناکارآمدی زنان در بهره‌وری باشد.

آزادسازی اقتصادی که مباحث فراوانی را در بر دارد، یکی از مواردی است که ممکن است به کاهش اختلاف دریافتی زن و مرد و به عبارتی کاهش شکاف جنسیتی دستمزد کمک کند. مباحث آزادسازی اقتصادی شامل کارائی و تاثیر بخشی بیشتر در بازار کار است و بیشتر کشورهای جهان برای باقی ماندن در رقابت جهانی، مسیر آزادسازی اقتصادی را با خصوصی سازی جزئی یا کلی سازمان‌ها و دارایی‌های حکومتی، انعطاف پذیری بیشتر بازار نیروی کار، نرخ‌های مالیاتی کمتر برای کسب و کار، محدودیت‌های کمتر بر سرمایه‌ی داخلی و خارجی و بازارهای باز دنبال می‌کنند. در واقع، آزاد سازی اقتصادی عبارت گسترده‌ای است که معمولاً به قوانین و محدودیت‌های دولتی کمتر در اقتصاد و در مقابل آن مشارکت گسترده‌تر نهادهای خصوصی بر می‌گردد. از شیوه‌های آزادسازی اقتصادی کشورهای در حال توسعه می‌توان به آزادسازی یا بازی اقتصادهایشان به سوی سرمایه‌ی خارجی و سرمایه گذاری اشاره کرد. رشد سریع اقتصادی چند سال اخیر کشورهایی چون چین، برزیل و هند بعد از آزادسازی اقتصادهایشان به سوی سرمایه خارجی اتفاق افتاده است. علاوه بر این، سیاست‌های آزادسازی تجاری، آزادسازی سرمایه، جذب سرمایه گذاری خارجی و یکسان سازی نرخ ارز را می‌توان سیاست‌ها و اقداماتی در راستای آزادسازی اقتصادی تلقی نمود که منجر به افزایش رشد و توسعه‌ی اقتصادی می‌گردند.

آزادسازی اقتصادی بر رفاه، توزیع درآمد و اشتغال تاثیر به سزایی دارد و بر جهانی شدن کشورهای پیشرفته و در حال توسعه سرعت می‌بخشد. لذا اشتغال، درآمد و دستمزد نیروی کار تحت تاثیر آزادسازی اقتصادی و سیاست‌های مربوطه خواهند بود و از آنجا که شکاف جنسیتی دستمزد بر اساس تفاوت میانگین دستمزد زن و مرد (در شرایط یکسان) محاسبه می‌شود، از این قاعده مستثنی نخواهد بود. کانال تاثیر آزادسازی اقتصادی، تغییر میزان

رقابتی است که در صنایع و بنگاه‌ها ایجاد می‌شود، یعنی سیاست آزادسازی موجب می‌گردد موانعی که قبلاً بر سر راه بنگاه‌ها و کارفرمایان وجود داشت از بین رفته و رقابت میان آن‌ها افزایش یابد و این افزایش رقابت موجب کاهش تبعیض اعمال شده توسط کارفرمایان علیه نیروی کار زن گشته و وقتی این تبعیض کاهش یابد، اختلاف دستمزد زنان و مردان نیز در بازار کار کاهش خواهد یافت.

در سطح جهانی اغلب تحقیقات در مورد روابط بین تجارت و ساختار دستمزدها، به مطالعه‌ی تاثیرات سیاست‌های تجاری بر نابرابری دستمزدها پرداخته‌اند. از این رو، مطالعات کمی درباره‌ی تحلیل روابط بین آزادسازی اقتصادی و نسبت دستمزد زنان به مردان مشاهده می‌شود (سگونیو^۱، ۱۹۹۷، بریک^۲، ۲۰۰۰، بلک و برینرد^۳، ۱۹۹۹). در حقیقت رابطه بین توان بازار و دستمزدهای نسبی کارگران زن، بیشتر برای کشورهای توسعه یافته مطالعه شده است (بلک و برینرد، ۱۹۹۹، هلرشتین^۴ و دیگران، ۱۹۹۷). علاوه بر این، تأثیر آزادسازی‌های اقتصادی بر شکاف جنسیتی دستمزد در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه نیز متفاوت است. به عنوان مثال چامارباگوالا^۵ (۲۰۰۹) نشان داد که آزادسازی اقتصادی اعمال شده در هند به نفع نیروی کار مرد ماهر و به ضرر نیروی کار زن ماهر است و در واقع شکاف جنسیتی دستمزد افزایش خواهد یافت. سگونیو نیز در سال ۲۰۰۵ نشان داد که جهانی شدن و رشد سریع اقتصادی در شرق آسیا شکاف جنسیتی دستمزد را افزایش می‌دهد. کورینک^۶ (۲۰۰۵) نیز نشان داد تجارت و رقابت افزایش یافته‌ی حاصل از آن به بهبود اوضاع زنان در کشورهای OECD و ایجاد مشاغل جدید برای آن‌ها کمک می‌کند. او نشان داد با این که اشتغال زنان نسبت به قبل افزایش می‌یابد، اما شکاف جنسیتی دستمزد همچنان وجود دارد و همچنان تبعیض علیه آن‌ها اعمال می‌گردد. بطور کلی علیرغم مطالعات بسیاری که در این زمینه صورت گرفته است، اغلب آن‌ها در مورد تأثیر جهانی شدن و سیاست آزادسازی تجاری بر افزایش رقابت در بازار و کاهش شکاف جنسیتی دستمزد هستند و اثر سیاست‌های دیگری همچون یکسان سازی نرخ ارز، آزادسازی سرمایه و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی مورد تحلیل و بررسی قرار نگرفته است. بنابراین در این تحقیق اثر هر یک از سیاست‌های یکسان سازی نرخ ارز، آزادسازی تجاری، آزادسازی سرمایه و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

^۱ Seguino

^۲ Berik

^۳ Black and Breinerd

^۴ Hellestein

^۵ Charnabagvala

^۶ Korinek

بدین ترتیب با توجه به مطالب ارائه شده و تحقیقات انجام شده، تحقیق حاضر به دنبال یافتن پاسخ این سوال است که آیا آزادسازی‌های اقتصادی شامل آزادسازی تجاری، یکسان سازی نرخ ارز، آزادسازی سرمایه و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران نیز مطابق مبانی نظری موجود موجب تقلیل شکاف جنسیتی دستمزد ناشی از اعمال تبعیض بنگاه‌ها می‌گردد یا خیر؟

در این تحقیق فرض می‌شود آزادی اقتصادی به طور مؤثر از طریق افزایش رقابت‌پذیری بنگاه‌ها در سطح بین‌الملل موجب کاهش شکاف جنسیتی دستمزد می‌گردد. زیرا در ادبیات اقتصاد بین‌الملل، اتخاذ استراتژی‌های آزادسازی تجارت، سرمایه و گسترش جریان *FDI* و سرمایه گذاری غیرمستقیم علاوه بر حضور گسترده تر بنگاه‌ها در اقتصاد جهانی، توان رقابت و رقابت‌پذیری آن‌ها را فراهم می‌سازد. لذا هدف، ارزیابی تاثیر این سیاست‌ها و اقدامات بر شکاف جنسیتی دستمزد و شناسایی عوامل تاثیر گذار بر آن است. برای رسیدن به اهداف مطالعه و پاسخ به سؤال‌های تحقیق در چارچوب یک مدل رگرسیونی و اندازه‌گیری شاخص‌های مختلف (مانند شاخص شکاف جنسیتی دستمزد) عمل خواهد شد.

۱-۳- اهمیت و ارزش تحقیق

جامعه‌ی جهانی امروز توجه ویژه‌ای به وضعیت زنان دارد و تأکید بر برقراری عدالت اجتماعی و بهبود اوضاع نیروی کار زنان و ایجاد رفاه برای آن‌ها، در زمره‌ی اهداف آن قرار می‌گیرد. لذا تحلیل این امر که آیا آزادسازی اقتصادی به طور مؤثر وضعیت زنان را بهبود می‌بخشد یا خیر، بسیار حائز اهمیت است. سیاست‌هایی چون آزادسازی تجاری، یکسان سازی نرخ ارز، جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی و آزادسازی سرمایه موجب می‌گردند که اقتصاد به سوی پیشرفت و جهانی‌شدن کشیده شود، زمانی که این اقدامات در کشوری صورت گیرد اشتغال و درآمد نیروی کار تحت تاثیر قرار خواهد گرفت و لذا دستمزدهای آن‌ها نیز از این تغییرات متأثر خواهند شد. با آزادسازی اقتصادی در سطح یک کشور امکان رقابت میان صنایع و بنگاه‌ها افزایش می‌یابد و این رقابت افزایش یافته بر تبعیض کارفرما و بهره‌وری نیروی کار زن و مرد مؤثر است. همه‌ی تغییرات ذکر شده اختلاف دستمزدی زنان و مردان را کاهش می‌دهند و این امر به معنای کاهش شکاف جنسیتی دستمزد است. بنابراین پرداختن به این روند و چگونگی آن حائز اهمیت است به طوری که تحقیقات انجام شده در این زمینه در کشور ایران با ویژگی‌های مذکور بسیار محدود بوده است.

در ایران شرایط اقتصادی و ویژگی‌های سنتی صاحبان بنگاه‌ها هنوز زمینه‌های لازم برای پرداختن به پژوهش‌های جدی و یکپارچه را فراهم نیاورده است و شواهد حاکی از تبعیض علیه زنان در بنگاه‌ها بوده و شکاف جنسیتی دستمزد کاملاً مشهود است، به طوری که این امر از لحاظ علمی و رویکردهای علمی - تحلیلی تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته است، زیرا ارزیابی‌ها عمدتاً مبتنی بر تصورات ذهنی و اطلاعات غیر علمی بوده است. عدم وجود چنین تحقیقاتی در ایران نشان دهنده‌ی توجه ناکافی به اوضاع زنان شاغل، اشتغال و میزان تفاوت‌های دستمزد آنان با دستمزدهای مردان است. از این رو، این تحقیق بر آن است که به تحلیل تاثیر آزادسازی اقتصادی بر میزان شکاف جنسیتی دستمزد در ایران پردازد. زیرا این ادعا وجود دارد که در صورت مبادرت به این سیاست‌ها، شرایط تقویت شده‌ی بازار امکان کاهش شکاف جنسیتی دستمزد را فراهم می‌سازد.

۱-۴- اهداف تحقیق

در این تحقیق، آزادسازی اقتصادی بر مبنای آزادسازی تجاری، یکسان سازی نرخ ارز، آزادسازی سرمایه و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی تعریف می‌شود که اثرات هر یک بر شکاف جنسیتی دستمزد در قالب چهار فرضیه‌ی اصلی آزمون می‌شود:

- ۱- ارزیابی تأثیر آزادسازی تجاری بر کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.
- ۲- ارزیابی تأثیر یکسان سازی نرخ ارز بر کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.
- ۳- ارزیابی تأثیر آزادسازی سرمایه بر کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.
- ۴- ارزیابی تأثیر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.

علاوه بر این، آثار سایر عوامل مانند بهره‌وری، تبعیض و رقابت پذیری بنگاه‌ها بر شکاف جنسیتی دستمزد در قالب اهداف فرعی زیر آزمون می‌شود:

- ۱- ارزیابی تأثیر بهره‌وری بر شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.
- ۲- ارزیابی تأثیر تبعیض بر شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.
- ۳- ارزیابی تأثیر رقابت پذیری بنگاه‌ها بر شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران.

۱-۵- فرضیه های تحقیق

به دنبال اهداف اصلی و فرعی مطرح شده فرضیه‌های اصلی و فرعی زیر شکل می‌گیرند:

فرضیه‌های اصلی:

۱. آزاد سازی تجاری شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران را کاهش می‌دهد.
۲. یکسان سازی نرخ ارز موجب کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران می‌شود.
۳. آزادسازی سرمایه شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران را کاهش می‌دهد.
۴. جذب *FDI* موجب کاهش شکاف جنسیتی دستمزد در صنایع تولیدی ایران می‌شود.

فرضیه‌های فرعی:

۱. تبعیض بر شکاف جنسیتی دستمزد مؤثر است.
۲. رقابت پذیری بنگاه‌ها بر شکاف جنسیتی دستمزد مؤثر است.
۳. بهره‌وری عوامل تولید (بالاخص بهره‌وری نیروی کار زنان) و خصوصیات بالقوه‌ی عوامل تولید (موهبت) بر شکاف جنسیتی دستمزد مؤثرند.

۱-۶- روش تحقیق

۱-۶-۱- نوع مطالعه و روش بررسی فرضیه‌ها و یا پاسخگویی به سوالات

روش تحقیق توصیفی، علی و تحلیلی است و ابزار جمع‌آوری داده‌ها بصورت کتابخانه‌ای، اسنادی و پایگاه‌های اطلاعاتی در اینترنت است و با استفاده از الگوهای اقتصادسنجی داده‌های تابلویی و داده‌های تابلویی پویا و آزمون‌های تشخیصی فرضیه‌های این تحقیق مورد آزمون قرار می‌گیرند.

۱-۶-۲- ابزار گردآوری داده‌ها

اطلاعات مورد استفاده در این تحقیق از داده‌های بانک مرکزی (*CBI*)، حساب‌های ملی، *CD* های آماری (نماگرهای اقتصادی)، مرکز آمار ایران، بانک توسعه‌ی جهانی (*WDI*)^۱ و سایت‌های آماری استخراج می‌شوند.

^۱ World Development Indicator

۱-۶-۳- ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این مطالعه پس از تصریح یک چارچوب نظری برای مدل شکاف جنسیتی دستمزد در کشور ایران، با استفاده از داده‌های تابلویی و تابلویی پویا به تحلیل روابط بین متغیرها پرداخته می‌شود. سپس از نتایج بدست آمده می‌توان شکاف جنسیتی دستمزد را در صنایع تولیدی ایران شبیه سازی نمود. در این راستا، از نرم افزار *Excel* برای مرتب سازی داده‌ها و از نرم افزار *Stata* و *Eviews* برای رسم نمودارها و تخمین مدل استفاده می‌گردد.

۱-۶-۴- جامعه‌ی آماری

جامعه‌ی آماری مورد نظر شامل متغیرهای اقتصاد کلان مورد استفاده در اقتصاد ایران در بخش صنایع تولیدی به تفکیک کدهای *ISIC* طی دروه‌ی زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۶ است.

۱-۷- واژه‌های کلیدی

- آزادسازی اقتصادی^۱

آزادسازی اقتصادی در این پایان نامه به منزله‌ی آزاد سازی تجاری، آزاد سازی سرمایه، یکسان سازی نرخ ارز و تشویق سرمایه گذاری خارجی در نظر گرفته می‌شود که عبارتند از:

- آزادسازی تجاری^۲

نوعی سیاست تجاری است که اجازه می‌دهد بازرگانان بدون دخالت دولت داد و ستد کنند. تحت یک سیاست آزاد سازی، قیمت‌ها بازتابی واقعی از عرضه و تقاضا هستند و تنها تعیین کننده‌ی تخصیص منابع اند. بطور کلی دخالت‌های حکومتی موجب افزایش هزینه‌ها برای مصرف کننده و تولید کننده می‌شوند. این دخالت‌ها شامل سوبسیدها، مالیات‌ها، موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای هستند. هرگونه دخالت دولتی در بازار منجر به شکل گیری قیمت‌هایی می‌شود که منعکس کننده‌ی اصول عرضه و تقاضا نیستند (شفاع الدین^۳، ۲۰۰۵ و توماس^۴، ۲۰۰۹).

^۱ Economic Liberalization

^۲ Trade Liberalization

^۳ Shafaeddin

^۴ Tomas

- آزاد سازی سرمایه^۱

اصلاح آزادسازی سرمایه از طریق کاهش کنترل سرمایه شکل می‌گیرد که آزادی ورود و خروج سرمایه را بین کشورها امکان پذیر می‌سازد. در واقع کنترل سرمایه سیاستی است که تحرک آزاد سرمایه را خصوصاً سرمایه مالی در داخل یا خارج کشور را محدود می‌کند (پالگریو^۲، ۱۹۸۷).

- یکسان سازی نرخ ارز^۳

به یکسان سازی نرخ ارز هم می‌توان نگرشی در راستای آزادی اقتصادی داشت. یکسان سازی نرخ ارز بدین مفهوم است که نرخ واحد برای تخصیص ارز بین کلیه بخشهای اقتصاد اعم از تولیدی، مصرفی، خدماتی و غیره اعمال شود. نرخهای ارز دو گانه و بازارهای سیاه برای نرخ ارز در کشورهای در حال توسعه معمول هستند. در واقع یکسان سازی نرخ ارز تلاشی در جهت رفع اختلالات ناشی از اعمال نرخهای چند گانه ارزی است (اکنل و کیگل^۴، ۱۹۹۵).

- سرمایه گذاری مستقیم خارجی^۵

نزدیکترین تعریف سرمایه گذاری خارجی کسب دارائی خارج از کشور اصلی است. این دارائیها می‌توانند مالی باشند مانند اوراق قرضه، سپرده بانکی و سهام خالص یا سرمایه گذاری مستقیم خارجی، که شامل مالکیت ابزار تولید مانند کارخانه و زمین است. سرمایه گذاری مستقیم، مالکیت سهام خالص که منجر به نظارت بر عملیات بنگاه می‌گردد را نیز در بر دارد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی زمانی اتفاق می‌افتد که یک فرد یا بنگاه، منفعتی دائمی از دارائیهای بهره‌ور کشور دیگر بدست آورد (پالگریو^۶، ۱۹۸۷).

- شکاف جنسیتی دستمزد^۷

میانگین دستمزدهای زنان همواره از میانگین دستمزدهای مردان در همه کشورهای حتی آنهایی که بعد از تعدیلات تفاوتها در ساعات کاری این میانگینها را محاسبه کرده اند، پایین تر است. شکاف جنسیتی دستمزد،

^۱ Capital Liberalization

^۲ Palgrave

^۳ Exchange Rate Unification

^۴ Acknell & Kigel

^۵ Foreign Direct Investment

^۶ Palgrave

^۷ Gender Wage Gap